

УДК 347.66/67(474.5)

Цибульська Ольга Юріївна,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

«ТЕСТАМЕНТИНÉ IŠSKIRTINÉ» ЯК ВИД ЗАПОВІДАЛЬНОГО РОЗПОРЯДЖЕННЯ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ ЛИТОВСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Постановка проблеми. Тенденції, що тривають останнім часом в Україні, мають вплив на вектор наукового дослідження в сфері юриспруденції, який спрямовано на правові системи держав, що входять до складу ЄС. Литовська Республіка є безпосереднім учасником такого союзу, а тому тема дослідження набуває актуальності в зазначених вище умовах. Інтерес до обумовленої назвою проблеми обґрунтовується також й тим, що станом на сьогодні вона залишається не розкритою.

Зазначене вище дає підстави стверджувати, що дослідження в межах цієї праці є своєчасним, оскільки, по-перше, Литва входить до складу ЄС, по-друге, чинний Цивільний кодекс Литви (далі – ЦК Литви) є відносно новим, і лише на чотири роки випередив в набранні чинності ЦК нашої держави [1]. А тому, з точки зору наукового інтересу, цікавим було б дізнатися, яке волевиявлення особи-заповідача слід розуміти під назвою «testamentinė išskirtinė».

Стан дослідження теми. В сфері наукових досліджень є чимало праць, в яких аналізуються схожі відносини, але більшість з них стосується правової системи України. Серед авторів таких робіт доцільно відзначити В.В. Васильченко, Ю.О. Заїку, В. Ігнатенко, В.В. Луця, Є.О. Рябоконт, С.Я. Фурсу, Є.І. Фурсу, Є.О. Харитоновна, Н.В. Черногор, В.Ю. Чуйкову, Шевчук Л. В. та ін. Проте, як вже було зазначено, наукового аналізу встановленої проблеми на підставі дослідження норм чинного цивільного законодавства Литовської Республіки проведено не було.

Метою цієї статті є дослідження загальних положень про «testamentinė išskirtinė» як виду заповідального розпорядження за ЦК Литви.

Для досягнення встановленої мети були поставлені такі завдання:

- здійснити аналіз норм чинного цивільного законодавства Литовської Республіки в частині регулювання загальних положень про «testamentinė išskirtinė» як виду заповідального розпорядження;
- дослідити порядок встановлення цього розпорядження заповідача;
- визначити коло осіб, на користь яких воно може встановлюватись;
- визначити предмет «testamentinė išskirtinė»;
- дослідити порядок та способи виконання, а також підстави припинення «testamentinė išskirtinė».

Виклад основного матеріалу. Основним актом цивільного законодавства в Литовській Республіці, як вже було зазначено, є Цивільний кодекс, який було прийнято 18 липня 2000 року, і з 6 вересня цього ж року він набув чинності. П'ята книга ЦК Литви називається «PAVELDĖJIMOTEISĖ», що в перекладі означає «Спадкове право», а отже, регулює відповідні спадкові правовідносини.

Основні засади спадкового права Литви закріплені в ст. 5.1 ЦК. Так, під спадковим правонаступництвом слід розуміти передачу права власності, обов'язків та інших майнових прав фізичної особи, що померла, його правонаступникам за законом та (або) заповітом. До складу спадщини можуть входити такі майнові права та обов'язки:

- об'єкти матеріального світу, тобто рухомі та нерухомі речі;
- нематеріальні об'єкти, зокрема, цінні папери, патенти, товарні знаки;
- вимоги майнового характеру та майнові обов'язки спадкодавця;
- права інтелектуальної власності (авторські права на літературні твори та твори науки та мистецтва, майнові суміжні права, а також права промислової власності).

Перелік майнових прав та обов'язків згідно з ч. 2 ст. 5.1 ЦК Литви є невичерпним, оскільки зміст цієї норми передбачає, що до складу спадщини можуть входити й інші права та обов'язки, передбачені законом.

Такими, що не входять до складу спадщини, є особисті немайнові та майнові права, що не можуть бути відокремленими від особи заповідача, а саме:

- (право на честь та гідність, авторство, право на ім'я автора, недоторканість творів, ім'я виконавця та недоторканість виконання);
- право на аліменти та іншу допомогу, що виплачуються спадкодавцю у зв'язку з його утриманням, а також право на пенсію, за виключенням випадків, передбачених законом.

Як вбачається зі змісту зазначеної вище статті, а також ст. 5.2 ЦК Литви спадкування може бути двох видів – за законом та за заповітом. У випадку, коли правонаступників за законом та (або) за заповітом немає, або спадщина не була прийнята жодним із спадкоємців, або спадкодавець позбавив всіх спадкоємців права на спадкування, майно померлого передається державі в порядку спадкового правонаступництва.

Перелік осіб, які можуть бути спадкоємцями за законом та за заповітом встановлено в ст. 5.5 ЦК Литви. Так, спадкоємцями за законом можуть бути:

- фізичні особи, що пережили спадкодавця, в тому числі діти спадкодавця, які народилися після його смерті;
- держава Литва.

Спадкування за законом здійснюється по чергово і в рівних частках. Зміст ст. 5.11 ЦК Литви передбачає шість черг спадкоємців за законом, а саме:

- до першої черги входять діти спадкодавця, в тому числі усиновлені, а також діти заповідача, що народилися після його смерті;
- спадкоємцями другої черги є батьки спадкодавця або його усиновлювачі, а також онуки;
- до третьої черги спадкоємців відносяться баба та дід спадкодавця з боку матері та батька, а також його правнуки;
- брати та сестри спадкодавця, прабаба та прадід на стороні матері та батька є спадкоємцями четвертої черги.
- до переліку спадкоємців п'ятої черги входять племінники та племінниці, а також тітки та дядьки спадкодавця.
- шосту чергу спадкоємців складають двоюрідні брати та сестри спадкодавця.

Спадкоємцями за заповітом можуть бути:

- фізичні особи, що пережили заповідача в момент його смерті;
- фізичні особи, які були призначені заповідачем в заповіті і народилися після його смерті;
- фізичні особи, зазначені в заповіті до їх зачаття, але за умови їх народження;
- юридичні особи, що існували на момент смерті спадкодавця або створені на підставі волевиявлення, зазначеного в заповіті;
- держава та муніципалітети.

Відповідно до ст. 5.15 ЦК Литви заповіт може бути складено особисто заповідачем, який є дієздатною особою, що здатна розуміти значення своїх дій та їх наслідків. ЦК Литви передбачає можливість заповідача встановити в заповіті окремі розпорядження, серед яких є заповідальне розпорядження під назвою «*testamentinė išskirtinė*», якому присвячено статті 5.23 – 5.25 Книги п'ятої ЦК Литви.

Жодна норма із зазначених статей не містить визначення поняття цього розпорядження. В ч. 1 ст. 5.23 лише зазначається, що заповідач вправі зобов'язати спадкоємця за заповітом виконати певний обов'язок на користь однієї або декількох осіб. В свою чергу, такі вигодонабувачі (або ж бенефіціари) набувають право вимагати виконання такого обов'язку. Наведене дає підстави стверджувати, що на підставі розпорядження «*testamentinė išskirtinė*», встановленого в заповіті, виникає зобов'язання між спадкоємцем за заповітом, на якого заповідачем покладено певний обов'язок, та бенефіціаром, в якого виникає право вимоги, якому відповідає такий обов'язок.

Зміст цієї статті визначає також перелік осіб, які можуть бути бенефіціарами на підставі такого волевиявлення в межах заповіту. Так, ними можуть бути:

- спадкоємці;
- інші особи.

Таким чином, можна зробити висновок, що під «іншими особами» слід розуміти інших учасників цивільних правовідносин, які не входять до кола спадкоємців за законом та за заповітом, зазначених вище.

Спадкоємець за заповітом, частка в спадщині якого обтяжена таким розпорядженням, повинен виконати його лише за рахунок спадкового майна після задоволення вимог кредиторів спадкодавця (ч. 2 ст. 5.23).

Спеціальні правила виконання такого розпорядження передбачені ЦК Литви й щодо обтяжених ним спадкоємців, які мають право на так звану обов'язкову частку. В ч. 3 ст. 5.23 зазначено, що такий спадкоємець виконує свій обов'язок за рахунок спадщини лише в тій частині, що перевищує розмір його обов'язкової частки.

ЦК Литви в ч. 4 ст. 5.23 називає підстави, за наявності яких обов'язок виконати дії, передбачені цим розпорядженням, може переходити до інших спадкоємців. До таких підстав належать випадки, коли:

- зобов'язаний спадкоємець за заповітом помер до відкриття спадщини;
- зобов'язаний спадкоємець за заповітом відмовився від прийняття спадщини.

Внаслідок зазначених підстав частка в спадщині обтяженого цим розпорядженням спадкоємця розподіляється між іншими спадкоємцями, які її прийняли, пропорційно.

Цікавою є ситуація, передбачена ч. 5 ст. 5.23, згідно з якою на випадок, якщо безпосередній виконавець зобов'язання, що виникло внаслідок встановлення в заповіті розпорядження під назвою «testamentinè išskirtinè», не зазначений, то таке зобов'язання не виконуватиметься до моменту визначення часток в спадщині всіх спадкоємців.

ЦК Литви називає лише одну підставу втрати чинності розпорядження «testamentinè išskirtinè». Такою підставою згідно з ч. 6 ст. 5.23 є смерть бенефіціара до відкриття спадщини.

В ст. 5.24 ЦК Литви окремо врегульовані правила прийняття майнових вигод, передбачених змістом такого волевиявлення в межах заповіту. За загальним правилом бенефіціар має право прийняти таку вигоду протягом трьох місяців, які вираховуються від дня, коли йому стало відомо або мало стати відомо про своє право вимоги. В ч. 2 цієї статті зазначено перелік осіб, яких має повідомити бенефіціар про прийняття «testamentinè išskirtinè». До них відносяться такі:

- виконавець заповіту або керуючий спадщиною;
- зобов'язаний спадкоємець;
- або нотаріус за місцем відкриття спадщини.

Якщо ж предмет такого розпорядження пов'язаний з правом на нерухоме майно, повідомлення нотаріуса є обов'язковим, оскільки останній має видати свідоцтво про право на спадщину, і відомості про прийняття «testamentinè išskirtinè» мають бути зареєстровані в державному реєстрі.

ЦК Литви виділяє окремі види розпорядження «testamentinè išskirtinè». Як вбачається зі змісту ст. 5.25 поділ даного розпорядження на види відбувся залежно від того, що є предметом такого волевиявлення в межах заповіту. Отже, предметом цього розпорядження може бути передання або надання наступного:

- речі, визначеної індивідуальними ознаками;
- права вимоги;
- родових рухомих речей;

- права користування чужою земельною ділянкою, ін. нерухомим майном або підприємством та (або) отримання від такого користування прибутку та інших корисних властивостей;
- грошового забезпечення.

Залежно від того, що є предметом заповідального розпорядження під назвою «testamentinè išskirtinè», норми ст. 5.25 містять свої особливості правового регулювання виконання окремо кожного з передбачених випадків. У зв'язку з чим, є доцільним зупинитись більш детально на них.

По-перше, якщо предметом виступає річ, визначена родовими ознаками, вигодонабувач за таким розпорядженням стає її власником з моменту прийняття спадщини. Саме з цього моменту така річ має бути передана бенефіціару разом з усіма правами та обов'язками, пов'язаними з цією річчю, яка належала спадкодавцю. Складові частини речі в такій ситуації також переходять у власність бенефіціара.

По-друге, коли предметом є право вимоги, що складає зміст зобов'язання, в якому заповідач є кредитором, то всі додаткові вимоги, що виникають внаслідок такого зобов'язання та мають бути виконаними до смерті спадкодавця, переходять до бенефіціара разом із основним правом вимоги.

По-третє, у випадку, коли предметом виступає рухома річ, що визначена родовими ознаками, «testamentinè išskirtinè» має бути виконане незалежно від наявності таких речей у складі спадщини. Якщо ж у спадщині є декілька речей одного роду, то право вибору однієї з них належить вигодонабувачеві лише за тієї умови, що інше не передбачено заповітом.

По-четверте, норма, передбачена ч. 4 ст. 5.25 вказує на можливість заповідача за допомогою «testamentinè išskirtinè» зобов'язати спадкоємця, до якого переходить рухома річ (земельна ділянка, будинок, квартира тощо) або приватне підприємство, надати іншій особі, тобто бенефіціару, право користування такою земельною ділянкою, ін. нерухомим майном або підприємством та (або) отримання від такого користування прибутку, та інших корисних властивостей.

По-п'яте, ситуація, за якої спадкодавець своїм заповідальним розпорядженням встановив грошове забезпечення для бенефіціара, але без зазначення його цільового призначення, означає, що такий вигодонабувач має право:

- на забезпечення його грошима для оплати житла, харчування, медичних послуг, придбання одягу;
- на одержання оплати за весь період навчання, якщо такий бенефіціар навчається, але не

більше, ніж досягнення ним віку двадцяти чотирьох років.

На підставі викладеного в межах цієї статті можна прийти до **висновку**, згідно з яким основне призначення розпорядження спадкодавця в заповіті під назвою «*testamentinė išskirtinė*» полягає в наданні певних майнових вигод зі складу спадщини третім особам, бенефіціарам, без обтяження їх відповідними обов'язками, що існують відносно такого майна і входять до складу спадщини. Наявність такого волевиявлення заповідача, за умови прийняття спадщини обтяженими ним спадкоємцями та бенефіціарами, породжує право-

відношення зобов'язального характеру, в якому обтяжений спадкоємець виступає боржником, а бенефіціар – кредитором.

Доцільно відзначити, що окрім «*testamentinė išskirtinė*» норми спадкового права ЦК Литви передбачають можливість встановлювати в заповіті певні майнові вигоди на користь третіх осіб за рахунок спадщини й за допомогою іншого заповідального розпорядження, що має назву «*Turtopal ikimasvisuomeneinaudingiemsirlabdarostikslams*». Разом із тим, детальний аналіз цієї правової конструкції є можливим вже в межах подальших наукових праць.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, patvirtintas 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr. VIII-1864. – Режим доступу : <https://www.e-tar.lt/portal/ru/legalAct/TAR.8A39C83848CB/gPMmnMIfaR>.

Цибульська Ольга Юріївна

«TESTAMENTINĖ ISSKIRTINĖ» ЯК ВИД ЗАПОВІДАЛЬНОГО РОЗПОРЯДЖЕННЯ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ ЛИТОВСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

В статті досліджуються загальні положення про «*testamentinė išskirtinė*» як виду заповідального розпорядження, передбаченого нормами спадкового права, за Цивільним кодексом Литовської Республіки. Здійснюється аналіз норм чинного цивільного законодавства Литви щодо визначення правил складання даного розпорядження заповідача, кола осіб, на користь яких воно може бути встановлено, визначення його предмету, а також дослідження порядку та способів його виконання і підстав втрати ним чинності.

Ключові слова: Цивільний кодекс Литви, спадкування, спадщина, спадкоємець за законом, заповіт, спадкоємець за заповітом, заповідальне розпорядження, вигодонабувач, бенефіціар, зобов'язання.

Цибульская Ольга Юриевна

«TESTAMENTINĖ ISSKIRTINĖ» КАК ВИД ЗАВЕЩАТЕЛЬНОГО РАСПОРЯЖЕНИЯ ПО ГРАЖДАНСКОМУ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ ЛИТОВСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

В статье исследуются общие положения о «*testamentinė išskirtinė*» как виде завещательного распоряжения, предусмотренного нормами наследственного права, по Гражданскому кодексу Литовской Республики. Осуществляется анализ норм действующего гражданского законодательства Литвы по определению порядка составления данного распоряжения завещателя, круга лиц, в пользу которых оно может быть установлено, определена его предмета, а также исследован порядок и способов его выполнения, и оснований утраты ним силы.

Ключевые слова: гражданский кодекс Литвы, наследование, наследство, наследник по закону, завещание, наследник по завещанию, завещательное распоряжение, выгодоприобретатель, бенефициарий, обязательство.

Tsibulskaya Olga

«TESTAMENTINĖ ISSKIRTINĖ» AS A KIND OF TESTAMENTARY ORDER UNDER THE CIVIL LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF LITHUANIA

The article explores general provisions on «*testamentinė išskirtinė*» as a form of testamentary order provided for by the rules of inheritance law under the Civil Code of the Republic of Lithuania. The analysis of the norms of the current civil legislation of Lithuania is carried out to determine the procedure for drawing up this order of the testator, the circle of persons in whose favor it can be established, the definition of its subject, as well as the investigation of the order and methods of its implementation, and the reasons for its loss of power.

Keywords: the Civil Code of Lithuania, inheritance, inheritance, heir by law, will, testamentary heir, testamentary order, beneficiary, obligation.